
A kiskorú személyek és a polgári igazságszolgáltatás kapcsolata

Tóth Barbara*

A bírósághoz fordulás és az eljárásban való részvétel joga alapjog, mely minden embert megillet, így a gyermekeket is. Azonban jogi helyzetükből adódóan a gyermekek jogérvényesítési lehetőségei korlátozottak, ezért az eljárásban való részvételük esetén eljárásjogi garanciákkal kell biztosítanunk jogaik hatékony védelmét, szem előtt tartva a gyermek legfőbb érdekét.

Kulcsszavak: kiskorú, érdekelt, meghallgatás, családjog

Minors in the light of their participations in civil proceedings

The right to go to court and to participate in proceedings is a fundamental right of all people, including children. However, due to their legal status, children's access to justice is quite limited, so when they participate in proceedings, we shall ensure that their rights are effectively protected by procedural guarantees, bearing in mind the best interests of the child.

Keywords: minor, interested party, hearing, family law

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2021.5.1499>

„Nem különösebben nehéz úgy tenni, mintha meghallgatnánk egy gyereket; hogy kellő súlyt adjunk a véleményének – az már valódi változást igényel.”
"It's not particularly hard to pretend to hear a child; to give due weight to his/her opinion - that already requires a real change."

1. Bevezető gondolatok

A gyermeki jogok kettős természettel bírnak. A gyermekeket megilletik mindazok az emberi jogok, mint a felnőtt személyeket, ugyanakkor a sérülékenységük és kiszolgáltatott helyzetük miatt speciális védelemben kell őket részesíteni.¹

Az 1989. november 20-án elfogadott Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény² (a továbbiakban: Gyermekjogi Egyezmény)

---

* Egyetemi tanársegéd, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Eljárásjogi Intézeti Tanszék.

1 Faix Nikoletta: A gyermeki jogok kialakulása a nemzetközi jogban és az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatásuk *Eljárásjogi Szemle* 2016/4, 10. o.

² UN Convention on the Rights of the Child, Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989, entry into force 2 September 1990, in accordance with article 49, Magyarországon kihirdetve: 1991. évi LXIV. törvény

vonatkozásában gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri.³

A „gyermekbarát igazságszolgáltatás” egy olyan igazságszolgáltatási rendszer, amely az elérhető legmagasabb szinten biztosítja a gyermekek jogainak tiszteletben tartását és hatékony érvényesítését, megfelelően tekintetbe véve a gyermek érettségét, értelmi szintjét és az ügy körülményeit. Olyan igazságszolgáltatás, amely hozzáférhető, a gyermek életkorának megfelelő, gyors, gondos, a gyermekek jogaihoz és szükségleteihez igazodó és azokra koncentrálni, tiszteletben tartja a gyermekek jogait, beleértve a tisztességes eljáráshoz való jogot, az eljárásban való részvétel és az eljárás megértésének jogát, a magánélet, a családi élet, a személyes integritáshoz és a méltóság tiszteletben tartásához fűződő jogot.⁴

Magyarországon a szakemberek a gyermekbarát igazságszolgáltatás helyett inkább gyermekközpontú igazságszolgáltatásként határozzák meg rendszerünket, mely egy olyan igazságszolgáltatási rendszer, amely biztosítja a gyermekek jogainak tiszteletben tartását és azok hatékony érvényesítését, kiemelten kezeli a gyermek mindenek felett álló érdekét minden olyan ügyben, amelyben érintettként szerepelnek.⁵ Az OBH „Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás” elnevezésű országos programjának kiemelt célja a gyermekek érdekeinek védelme a bírósági eljárásokban, valamint a kiskorúak ügyében eljáró bírák folyamatos továbbképzése.

A Gyermekjogi Egyezmény részes államai által az Egyezményben vállalt kötelezettségek teljesítése területén elért előrehaladás vizsgálatára megalakul a Gyermek Jogainak Bizottsága, amely ellenőrzi a Gyermekjogi Egyezményben foglalt előírások betartását.⁶ A Bizottság 2006-ban aggodalmát fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy a gyermekelhelyezési eljárásokban valamint a helyettesítő védelem iránti intézkedés esetén nem veszik kellőképpen figyelembe a gyerek véleményét.⁷ A 14 évesnél fiatalabb gyerekeket csak kivételes esetekben hallgatják meg bármilyen ügyben tanúként, legtöbbször szakértői véleményt kér a bíróság a bontási és gyermekelhelyezési ügyekben.⁸ Az igazságügyi szakértők nem kapnak Magyarországon semmiféle speciális felkészítést, szakmai támogatást, ami súlyos anomáliákhoz és elhúzódó eljárásokhoz vezet. Elenyésző számban használják a gyermek meg hallgató szobákat a fiatalok meghallgatásakor, nem biztosított, hogy a lány gyerekeket minden esetben nők hallgassák meg, nem kap a gyerek megfelelő tájékoztatást, segítséget a történések megértéséhez és még folytathatnánk.⁹

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 2010-ben elfogadott iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról és annak magyarázó jelentései általánosan elfogadott nemzetközi és európai normákon alapulnak, főként az ENSZ Emberi Jogi és Gyermekek Jogairól szóló Egyezményén, és ezen iránymutatások célja a

---

³ Gyermekjogi Egyezmény 1. cikk

⁴ Guidelines of CMCE, 17.

⁵ <https://birosag.hu/gyermekkozpontu-igazsagszolgalattas> (2021.02. 21.)

⁶ UN Convention Art. 43

⁷ Ld. http://www.csagyi.hu/images/stories/kutatas/civiljelentes/civil_magyar.pdf p.17 (2021. 02. 21.)

⁸ Ebben az időben még a régi Ptk. volt hatályban. Az új Ptk. hatályba lépése óta gyermekelhelyezésen a gyermek harmadik személynél történő elhelyezését kell érteni.

⁹ http://www.csagyi.hu/images/stories/kutatas/civiljelentes/civil_magyar.pdf p.17.

gyermek hatékony részvételének és megfelelő kezelésének biztosítása az igazságszolgáltatásban. Ezek az irányelvek minden olyan esetkörre kiterjednek, amikor a gyermekek – bármilyen jogalapon és minőségben – kapcsolatba kerülhetnek a büntető, polgári vagy közigazgatási igazságszolgáltatási rendszerekkel. Segítségül hívják és előmozdítják a gyermek mindenek felett álló érdekét mint fő alapelvet, a gondoskodást és tiszteletet, a részvételhez való jogot, az egyenlő bánásmódot és a jogállamiságot. Az iránymutatások olyan kérdésekkel foglalkoznak, mint a megfelelő tájékoztatás, a képviselő és részvételi jogok, a magánélet védelme, a biztonság, a szakemberek multidiszciplináris megközelítése és képzése, garanciák az eljárás minden szakaszában.

Pozitív változás következett be, amikor az Európai Bizottság 2011-es gyermekjogi ütemterve a gyermeki jogok érvényesítéséért, valamint az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának irányelvei alapján az igazságügyi miniszter az 2012-es évet a gyermekbarát igazságszolgáltatás évének nyilvánította.¹⁰

Jelen tanulmányban szeretném összefoglalni az Egyezmény és a kapcsolódó magyarázatok a gyermek meghallgatáshoz való jogához kapcsolódó rendelkezéseit. Igyekszem olyan témákat körbejárni, mint pl. a gyermek életkorának és érettségének figyelembevétele, a bírák és a gyermek képviselőinek szerepe, a szakemberek képzése. Közben a nemzetközi szabályok és irányelvek tükrében röviden összefoglalom a hatályos¹¹ magyar szabályokat, végül pedig bemutatok néhány olyan külföldi intézményt és megoldást, amelyek a magyar jogalkotó számára is példaként szolgálhatnak a gyermeki jogok érvényesülésének előmozdításához. Tekintettel arra, hogy a különszám más tanulmányaiban részletesen bemutatásra kerül a családjogi perek magyar szabályozása, és azok 2022. január 1-jével hatályba lépő és a közeljövőben hatályba lépő módosításai, e változások bemutatására jelen tanulmány keretében nem kerül sor, inkább a nemzetközi szabályoknak való megfelelés kérdésére fókuszálok.

2. A gyermek eljárásbeli részvételével kapcsolatos jogok nemzetközi védelmének egyes aspektusai

A Gyermekjogi Egyezmény 3. cikke értelmében *[a] szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, [...] minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenek felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban és az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy a gyermekkel foglalkozó és védelmét biztosító intézmények, hivatalok és létesítmények működése megfelelően az illetékes hatóságok által megállapított szabályoknak, különösen a biztonság és az egészség területén, valamint ezek személyzeti létszámával és szakértelmével, továbbá a megfelelő ellenőrzés meglétével kapcsolatban.*

¹⁰ Az Európa Tanács iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1705197&Site=CM>

¹¹ 2021. december

Az Európai Unió Alapjogi Chartájának rendelkezései is hasonló tartalommal bírnak,¹² ezért a Charta vonatkozó rendelkezéseit külön nem említeném a tanulmányban.

2.1. A gyermek mindenk felett álló érdeke. Az uniós és nemzetközi iránymutatások jelentősége abban is rejlik, hogy az igazságszolgáltatást a gyermekvédelmi rendszer részének tekintik. Hogyan definiálható a gyermekbarát, gyermekközpontú, vagy ahogyan a francia terminológia nevezi (*une justice mieux adaptée aux enfants*) – „gyermekre szabott” igazságszolgáltatás? A kérdésre adott válasz tehát leginkább a gyermek mindenk felett álló érdekének érvényesítése mint nemzetközi és hazai jogforrásokban egyaránt megfogalmazott elv értelmezése révén közelíthető meg.¹³

De mi is a gyermek legfőbb érdeke? Ez egy meglehetősen bonyolult kérdés, és természetesen nem tudunk egyetlen átfogó definíciót vagy teljeskörű listát adni ennek megválaszolására. A legjobban talán a három P alkalmazásával tudjuk meghatározni (Provision-Protection-Participation azaz szabályozás-védelem-részvétel).¹⁴ A szabályozás azt jelenti, hogy az állam köteles megvédeni az alapvető jogokat, a szociális jólétet, az oktatást stb. A védelem erős és biztonságos szociális hálót és gyermekvédelmi rendszert jelent. A részvétel pedig a gyermek részvételét az őt érintő valamennyi eljárásban. Az első és a második pillér adott, a szülők és a bírák nincsenek ráhatással, de a részvétel leginkább a szülőkön és a bírakon múlik, mert ezt a jogot a Gyermekjogi Egyezmény részes államainak garantálniuk kell, de a tartalom és az alkalmazandó eljárás államunként természetesen eltérő. Tiszteletben kell tartani minden gyermek azon jogát, hogy tájékoztassák őket a jogairól, hogy valós lehetőséget kapjanak az igazságszolgáltatáshoz való hozzáféréshez, valamint hogy meghallgassák az őket az őket érintő eljárásokban. Ez magában foglalja a gyermek véleményének megfelelő súlyozását, szem előtt tartva érettségét és a gyermeki mivoltából adódó kommunikációs nehézségeket, annak érdekében, hogy az eljárásban való részvétel eredményes legyen.¹⁵

Míg a végső döntések meghozatalában az igazságügyi szerveknek van a hatásköre és felelőssége, a tagállamoknak szükséges összehangolt erőfeszítéseket tenniük egy egységes megközelítés kialakítására, abból a célból, hogy a gyermek mindenk felett álló érdekét az őt érintő eljárásokban minden esetben figyelembe vegyék. A következőkben vegyük sorba a gyerek mindenk felett álló érdekének egyes aspektusait.

2.2. A gyermek meghallgatásának gyakorlati szempontjai

2.2.1. „Korára és érettségére tekintettel...”. *Az Egyezményben részes államok az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy*

---

¹² 24. cikk (2) A hatóságok és a magánintézmények gyermekekkel kapcsolatos tevékenységében a gyermek mindenk fölött álló érdekének kell az elsődleges szempontnak lennie.

¹³ Gyengéné Nagy Márta: A gyermek mint érintett részvétele a közvetítői eljárásban; *Családi Jog XVI/4*, (2020) 3. o.

¹⁴ Gyengéné Nagy Márta: A családi jogi mediáció helye az EU gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló tematikájában, *Családi Jog XVII/3*, (2019) 34. o. és Gyengéné Nagy Márta: A gyermek mint érintett részvétele a közvetítői eljárásban, *Családi Jog XVI/4*, (2020) 3. o.

¹⁵ Guidelines of CMCE, 17.

*minden őt érdeklő kérdésben szabadon kinyilváníthatja véleményét, a gyermek véleményét, figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni.*¹⁶

A bírósági eljárásokban való részvételt megalapozhatja egy meghatározott korhatár vagy bizonyos szintű belátási képesség, érettség vagy megértés. Természetesen mindkét típusú rendszernek megvannak az előnyei és a hátrányai. A meghatározott életkoron alapuló rendszer előnye az objektivitás és a kiszámíthatóság. Azonban ha a gyermeknek saját belátási képessége alapján biztosítunk részvételi jogosultságot, akkor lehetővé válik minden egyes gyermeknek, hogy az érettségi szintjének megfelelően lehetőséget kapjon a meghallgatásra. Ez a rendszer a bíró széles mérlegelési mozgástere miatt azonban kockázatos lehet. A harmadik lehetőség a kettő kombinációja: egy meghatározott törvényes korhatár, fenntartva azt a lehetőséget, hogy az ennél fiatalabb gyermek is kérelmezheti a meghallgatását.

A Gyermekjogi Egyezmény szándékosan nem határoz meg konkrét életkort e jog gyakorlásával összefüggésben, mivel az túl merev és önkényes lenne, és ez valóban igazságtalan következményekkel járhat. Csupán az életkora alapján egy gyermek meghallgatáshoz való joga sem korlátozható. A gyermeket életkorára és *érettségére* tekintettel megilleti az a jog, hogy valamennyi őt érintő kérdésben tájékoztassák, véleményét kikérjék, továbbá, hogy véleményét kifejezhesse, s annak megfelelő súlyt tulajdonítsanak.¹⁷ Ezek nagymértékben függenek a gyermek egyéni fejlődési képességeitől, élettapasztalataitól, kognitív és egyéb készségeitől. A gyermek egyéni képességei, az érettsége és az értelmi szintje jobban tükrözik valós képességeit, mint az életkora.¹⁸ Sőt, bármilyen korhatár meghúzása szükségszerűen kirekesztővé is válhat, hiszen az ebbe a korba nem eső, de egyébként védelemre szoruló gyermekek kikerülnek a jogszabályi védelem hatálya alól.¹⁹

Ádámkó Viktória találóan határozta meg az ítézőképesség fogalmát mint mérlegelendő kérdést a gyermeket érintő döntések meghozatalában. Elhelyezésének kérdésében ítézőképes gyermek az a kiskorú, aki gondolkodásmódja és személyisége tekintetében stabil - vagy legalább kialakulóban levő – „énmaggal” rendelkezve képes szüleit mérlegelve, önállóan és negatív befolyástól mentesen, határozott véleményt nyilvánítani elhelyezési kívánalmáról, ezáltal megalapozott és érdekeit szolgáló kérését a bíróság tudomására hozni, a bíróság gyermekelhelyezésre vonatkozó döntésének következményeit belátva és vállalva.²⁰ A magyar családjog nem határozza meg, hogy a gyermeket hány éves kortól lehet meghallgatni. A pszichológusok szerint a bírósági tárgyaláson történő meghallgatás az iskoláskorú gyerekek esetében engedélyezhető, hiszen ekkorra a kiskorú logikai képességei, valóságérzékelése, erkölcsi irányítúje alkalmassá teszik olyan vélemény kialakítására, amelyet már nem lehet figyelmen kívül hagyni. A magyar bírói gyakorlat a tizenkét évet tekinti annak a korhatárnak, amelynél már érdemleges vélemény várható a

¹⁶ Gyermekjogi Egyezmény 12. cikk

¹⁷ CEFL Principles on Parental Responsibility 3:6

¹⁸ Guidelines of CMCE, 75. o

¹⁹ Szeibert Orsolya: A gyermek meghallgatása/véleménye, a gyermektartás, az élettárs szülők helyzete és az ötéves Ptk. - vitatható gyakorlatok, *Családi Jog XVII/3.* (2019) 3. o.

²⁰ Ádámkó Viktória: Az ítézőképessége birtokában levő gyermek véleményének meghallgatása - különös tekintettel a gyermekelhelyezésre, *Családi Jog XIII/3.* (2015) 10-11. o

gyermektől. Egy helyen találkozunk konkrét életkor meghatározásával. Ha a gyermek a tizennegyedik életévét betöltötte, szülői felügyeletére és elhelyezésére vonatkozó döntés egyetértésével hozható, kivéve, ha a gyermek választása a fejlődését veszélyezteti. A kiskorú személyisége döntő lesz abban, hogy hogyan fogja megélni bírósági meghallgatást. Ezért célszerű, ha a bírónak előzetesen tájékozódni a gyermek személyiségéről, tulajdonságairól, szorongásra hajlamosságáról, például pedagógiai vélemény, gyámhivatali irat vagy a szülők egyező nyilatkozata alapján.²¹

A „megfelelő belátási képesség”, ami a megértés bizonyos szintjét feltételezi, azonban nem megy el odáig, hogy megkövetelje a gyermektől a szóban forgó ügy minden vonatkozásának teljes körű, átfogó ismeretét.²² Ahelyett, hogy egyszerűen azt feltételeznénk, hogy a gyermek nem tud önállóan véleményt alkotni, az államoknak feltételezniük kell, hogy a gyermek ténylegesen rendelkezik ezzel a képességgel és ezt nem a gyerekek kell bizonyítani.²³

2.2.2. Közvetett vagy közvetlen meghallgatás. *Lehetőséget kell adni a gyermeknek arra, hogy bármely olyan bírói vagy közigazgatási eljárásban, amelyben érdekelt, közvetlenül vagy képviselője, illetőleg arra alkalmas szerv útján, a hazai jogszabályokban foglalt eljárási szabályoknak megfelelően meghallgassák.*²⁴

A gyermek kérésétől és érdekeitől függően komolyan mérlegelni kell, hogy ki hallgassa meg, feltehetően a bíró vagy a kijelölt szakértő lesz ez a személy. Néhány gyermek előnyben részesíti, ha egy „szakember” hallgatja meg, aki ezt követően ismerteti a véleményét a bíróval. Mások viszont egyértelművé teszik, hogy szívesebben beszélnek a bíróval, hiszen ő fogja meghozni a döntést.²⁵ A pszichológus szakértők véleménye az, hogy ha az ügy iratai alapján bármilyen trauma észlelhető a gyermekek - feszült, szorongó, tüneteket produkál -, akkor jobb, ha szakember hallgatja meg. Egy ilyen súlyos érzelmi krízishelyzetet a bíró nem tud megfelelően kezelni.²⁶

A gyerekekkel egyeztetni kell arról, hogy milyen módon kívánják meghallgatni őt,²⁷ szóban vagy írásban. Egy nagyon félnék gyermek esetén az írásbeli kommunikáció nagyobb sikerrel járhat, de ez természetesen megfelelő érettséget és kommunikációs készségeket feltételez.

A Polgári Törvénykönyv hatálybalépését megelőzően családjogi kérdésekben a Csjt.²⁸ volt alkalmazandó, és a Gyermejjogi Egyezmény szabályozása miatt kötelezővé tette a szülők számára, hogy biztosítsák gyermeküknek a meghallgatáshoz való jogát, és véleményét lehetőség szerint vegyék figyelembe. A szülői felelősséggel és a gyermekelhelyezéssel, valamint az elhelyezés

---

²¹ Uo. 11. o.

²² További információkért ld. CRIN Review: "Measuring maturity. Understanding children's 'evolving capacities', 2009.

²³ Guidelines of CMCE 51. o.

²⁴ Gyermejjogi Egyezmény 12. cikk

²⁵ Guidelines of CMCE, 81. o.

²⁶ Darnót Sára, A gyermek meghallgatása családjogi perekben –interjúk alapján, különös tekintettel a jogalkalmazási eltérésekre, *Családi Jog* XVI/4. (2017) 23. o.

²⁷ Guidelines of CMC, 28. o.

²⁸ A házasságról, családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV törvény

megváltozásával kapcsolatos eljárásokban a Csjt.²⁹ indokolt esetben kötelezte a bíróságot és a gyámhatóságot a gyermek meghallgatására. A gyermek meghallgatására sor kerülhetett a gyermek kérelmére is, maga a meghallgatás pedig a bíró választása szerint közvetlenül vagy szakértő útján is megtartható. A bíróságok általában azonban nem, vagy csak ritkán éltek ezzel a lehetőséggel. Az volt az elterjedt álláspont, hogy a gyermek meghallgatása, ha egyáltalán szükséges, pszichológus szakértő feladata.³⁰

Bucsi Ágnes 2011-ben írt cikkében³¹ az általa vizsgált családjogi perekkel kapcsolatban arra a következtetésre jutott, hogy a gyermek közvetlen meghallgatása Magyarországon továbbra is olyan eljárási cselekmény, amelyet az érintettek igyekeznek elkerülni. És bár a gyámhatósági eljárásokban a gyermeket főszabályként gyakrabban hallgatják meg közvetlenül, mint a bíróságon, azonban ez csak formális, legalábbis az leiratok alapján erre lehet következtetni.³²

2012-ben a „gyermekbarát igazságszolgáltatás” jegyében nagy eljárási előrelépés történt a gyermek közvetlen bírósági meghallgatásának szabályozásában. A gyermek lehetséges eljárásjogi helyzete tisztázásra került, a (régi) Polgári Perrendtartás³³ végre viszonylag részletesen rögzítette a kiskorú gyermek mint érdekelt meghallgatására vonatkozó eljárási szabályokat. Ezzel mindenki számára kiszámíthatóvá, átláthatóvá vált a gyermek meghallgatásának, mint eljárási cselekménynek a szabályozása, ami szükségszerűen pozitívan hatott a felek jogtudatára. Bár erre eddig is volt törvényi lehetőség, a polgári perrendtartás általános szabályként beépítette, hogy a kiskorú részére a tárgyalásra eseti gyámot kell kijelölni, és bevezette a bíróságok által eddig is alkalmazott gyakorlatot, mely szerint minden ilyen esetben kiskorú meghallgatására a felek és a felek képviselőinek távollétében kerülhet sor.³⁴ A gyermek az érdekelt fél eljárási helyzetéhez is közelebb került, abban az értelemben, hogy nem kell őt figyelmeztetni az igazmondási kötelezettségére, hanem csak arra, hogy a valóságot kell feltárnia a tárgyaláson.

Magyarországon a kiskorút az elnök hallgatja meg. A polgári perekben az 1952-es Pp. „gyermekközpontú” módosítása előtt mindig is kérdés volt, hogy a gyermek közvetlen meghallgatása esetén a felek tehetnek-e fel kérdéseket a kiskorúnak, és ha igen, mikor és milyen formában. Az 1952-es Pp. 2012-es módosítása óta egyértelművé vált, hogy a felek a tárgyalás előtt kérdéseket tehetnek fel, még akkor is, ha a gyermeket a felek távollétében hallgatják meg. A törvény azt is lehetővé tette, hogy a gyermek részére kirendelt ügygondnok közvetlenül intézhessen kérdéseket a gyermekhez, azonban a tanács elnöke bizonyos kérdések feltételét megtagadhatja, még azokat is, amelyeket a felek, törvényes képviselők javasolnak - pl. a kiskorú mindenképp felett álló érdekében, vagy ha az nem érinti a per tárgyát.

²⁹ 74. §

³⁰ Kozák Henriett: i.m. 12. o.

³¹ Bucsi Ágnes: a gyermek meghallgatása az őt érintő eljárásokban – egy alapelv érvényesülése a magyar joggyakorlatban I. és II. rész, *Családi jog* 2011/2. 17-26. and 2011/3. 10-16. o.

³² Bucsi: i.m. II 11-12.

³³ 1952. évi III törvény., 2018. január 1-jéig volt hatályban

³⁴ Kozák Henriett: i.m. 14. o.

2.2.3. A meghallgatás helye és ideje. Azokban az ügyekben, ahol a gyermek meghallgatására kell sort keríteni, azt egy nem megfélemlítő, gyermekérzékeny környezetben kell lefolytatni, lehetőleg a tárgyalótermen kívül, pl. egy gyermekbarát meghallgató szobában. A gyermekbarát bírósági környezet emellett azt is jelenti, hogy nem célszerű talárt vagy más hivatalos egyenruhát, azokban az országokban ahol ez szokás parókat viselni.³⁵ Fontos, hogy a gyermek szabadon beszélhessen, és ne szakítsák félbe a mondandója közben. Ez a gyakorlatban azt is jelentheti, hogy más személyek (pl. a szülők vagy a feltételezett elkövető) nem lehetnek bent a meghallgatáson, és a meghallgatásra lehetőség szerint zavartalan légkörben, indokolatlan megszakítás, rendzavarás, mások jövés-menése nélkül kerüljön sor.³⁶ A gyermekek részvételével zajló bírósági tárgyalást a gyermek életkorához és koncentrációs képességéhez kell igazítani: rendszeresen szünetet kell tartani, és a meghallgatások nem tarthatnak túl sokáig. Annak elősegítése érdekében, hogy a részt vevő gyermekek kognitív képességeiknek megfelelően értsék a tárgyaláson történeteket, valamint érzelmi stabilitásuk támogatása céljából a minimálisra kell csökkenteni a zavaró és figyelemelterelő tényezőket a bírósági meghallgatás alatt. A meghallgatások számát a lehetséges minimumra kell szorítani. Ha egynél több meghallgatásra van szükség, azokat lehetőleg ugyanaz a személy végezze, hogy a gyermek legfőbb érdeke ezáltal is biztosított legyen.³⁷

Idehaza a kiskorú meghallgatásának megfelelő légkörben, a gyermek korára és érettségére figyelemmel, számára érthető módon kell megtörténnie. A kiskorút tájékoztatni kell arról, hogy a nyilatkozattételt, illetve az egyes kérdésekre a válaszadást megtagadhatja. Ha a bíróság a kiskorú részére ügygondnokot rendelt, a tájékoztatásnak az ügygondnok eljárásban betöltött szerepére, jogaira és kötelezettségeire is ki kell terjednie. A 2017-es évben polgári ügyekben 109, büntetőügyben 823 alkalommal vették igénybe a gyermekbarát meghallgató szobákat. Az Országos Bírósági Hivatalnak továbbra is az egyik célkitűzése, hogy a bírák nyugodt és biztonságos légkörben hallgathassák meg a gyerekeket a bíróságok gyermekbarát meghallgató helyiségeiben.³⁸

2.3. A gyermek megfelelő tájékoztatása. A gyermekek jogainak gyakorlásáról szóló Európai Egyezmény³⁹ 3. cikke ötvözi a meghallgatáshoz való jogot a tájékoztatáshoz való joggal: a bírósági eljárások során a gyermekeknek minden lényeges információt meg kell kapniuk, meg kell kérdezni és hagyni kell, hogy kinyilvánítsák véleményüket, valamint tájékoztatni kell őket e lehetőségükről és bármely őket érintő döntés lehetséges következményeiről.⁴⁰ Minden egyedi ügyben, az igazságszolgáltatással való első találkozástól kezdve (vagy legalábbis amilyen hamar csak lehetséges) és az eljárás minden egyes szakaszában minden lényeges és szükséges információt meg kell adni a gyermekeknek.⁴¹

---

³⁵ Guidelines of CMCE, 85. o.

³⁶ Guidelines of CMCE, 81. o.

³⁷ Guidelines of CMCE, 31. o.

³⁸ <https://birosag.hu/en/child-centred-justice> (2021. 02. 21.)

³⁹ ETS No. 160

⁴⁰ Guidelines of CMCE, 79.

⁴¹ https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016804b2cf3 58.

A Ptk. szerint *a szülőknek tájékoztatniuk kell gyermeküket az őt érintő döntésekről, biztosítaniuk kell, hogy az ítélőképessége birtokában lévő gyermekük a döntések előkészítése során véleményt nyilváníthasson, törvényben meghatározott esetben szüleiével közösen dönthessen. A szülőknek a gyermek véleményét - korára, érettségére tekintettel - megfelelő súllyal figyelembe kell venniük.* A kommentár, hasonlóan az Egyezményhez, az ítélőképesség és a belátási képesség fogalmát használja, és meghatározza ennek fogalmát: ítélőképessége birtokában van a kiskorú, ha képes arra, hogy a jogügylet lényegét, következményeit átlássa, véleményt formáljon, és véleményét kifejezésre juttassa.⁴²

A gyermeket minden szükséges információval el kell látni, hogy a meghallgatáshoz való jogát hatékonyan gyakorolhassa. Ugyanakkor el kell magyarázni neki, hogy a meghallgatáshoz és a véleményük figyelembevételéhez való joguk nem feltétlenül határozza meg a végső döntést. A gyermeket érintő ítéleteket és bírósági határozatokat megfelelően indokolni kell, és a gyermek számára érthető nyelven kell megmagyarázni, különösen azokban az esetekben, amelyekben a gyermek nézőpontját és véleményét nem vették figyelembe.⁴³ A meghallgatás célja nem lehet az, hogy a döntést a szülők vagy a bírák áthárítsák a gyermekre. Ezzel az eljárási cselekménnyel a bíró átfogó, közvetlen képet kaphat a családról, ami nagyban segítheti az ítélet meghozatalát. Mielőtt azonban ezt megtenné, érdemes minél több bizonyítékot beszerezni, és mérlegelni, hogy az ügyben a közvetlen bírósági meghallgatás vagy pszichológus szakértő kirendelése mutatkozik célszerűbbnek.⁴⁴

A gyermekek sok esetben maguk is tapasztalják az objektív és teljeskörű információk hiányát. Előfordulhat, hogy a szülők nem mindig osztják meg a lényeges információkat, és amit mondanak, az is elfogult lehet. Ebben az összefüggésben a gyermekjogászok, az ombudsmanok és a gyermekjogi szolgálatok nagyon fontos szerepet töltenek be.⁴⁵ A gyermek ügyvédjének, az ügygondnoknak vagy más jogi képviselőjének a gyermek értelmi szintjének megfelelő nyelvezettel el kell mondania és meg kell magyaráznia a gyermeknek az adott határozatot vagy ítéletet, és tájékoztatnia kell arról, hogy milyen intézkedéseket – például fellebbezés vagy független panaszkezelési mechanizmusok – lehet megtenni.⁴⁶ Ez a fajta megközelítés abszolút hiányzik Magyarországon, mert az eljárásban érintett gyerekek általában nincs saját képviselője, eltekintve a meghallgatásánál esetlegesen jelen lévő ügygondnoktól [Pp. 473. § (1) bekezdés]. Ha származási perben a kiskorúnak eseti gyámja volt, ez a gyám az ügy tárgyalását követően nem tartja a kapcsolatot a gyermekkel. Jobb esetben szülei tájékoztatják a gyermeket az ítélet tartalmáról.

⁴² DARNÓT Sára: A gyermek meghallgatása családjogi perekben –interjúk alapján, különös tekintettel a jogalkalmazási eltérésekre, Családi Jog XV/4. 2017.22.

⁴³ Guidelines of CMCE, 28. o.

⁴⁴ KOZÁK Henriett: i.m. 16. o.

⁴⁵ Guidelines of CMCE, 58. o.

⁴⁶ Guidelines of CMCE, 32. o.

3. A szakemberek képzésnek fontossága

A Bizottság kiemeli a részes államok azon kötelezettségét, hogy valamennyi a fenti folyamatok megvalósításában résztvevő kormánytisztviselő, bíró és mindazon szakemberek továbbképzését, akik gyermekekkel foglalkoznak.

Nem elegendő azonban a tagállamok részéről, hogy intézményrendszereiket alkalmassá tegyék arra, hogy a gyermek az őt érintő eljárásokban részt vehessen, a gyermek meghallgatását illetően strukturális változtatásokra van szükség. Ennél is fontosabb, hogy egy olyan szakember hallgassa meg a gyermeket, akinek szakmai felkészültsége, tudása garancia arra, hogy a gyermek véleményét megfelelően figyelembe vegyék a döntés meghozatalánál. A „megfelelően” kritérium meghatározása nem könnyű feladat. Erre hívja fel a figyelmet az Európai Bizottság 5. számú általános magyarázatában, amely szerint: *„Nem különösebben nehéz úgy tenni, mintha meghallgatnánk egy gyermeket; hogy kellő súlyt adjunk a véleményének – az már valódi változást igényel.”*

A gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatás szerint minden gyermekkel és gyermekért dolgozó szakembernek részt kell vennie egy a gyermekek jogairól és különböző korcsoportokban szükségleteiről szóló interdiszciplináris képzésen, valamint a hozzájuk kapcsolódó eljárásokban. A gyerekekkel közvetlen kapcsolatban álló szakembereket is képezni kell, hogy bármely életkorban és fejlődési szakaszban lévő gyermekekkel, a különösen veszélyeztetett helyzetben lévő gyermekekkel megfelelően tudjanak kommunikálni.

2017-ben az OBH ismét kiemelt feladatként kezelte a gyermekek érdekeinek és jogainak magas szintű védelmét a bírósági eljárásokban, és nagy hangsúlyt fektetett a családjogi és a fiatalkorúak büntetőügyeiben eljáró bírák képzésére. Ebben az évben egy kötelező képzést tartottak a családjogi bírák számára a Fővárosi Törvényszéken a 2015-ben lebonyolított családjogi pilot képzés tapasztalatai alapján. A képzésen minden családjogi ügyben eljáró bíró (kb. 520 fő) részt vett ugyanazon a négynapos képzésen. A képzés regionális szinten zajlott, az előadói csapat minden helyszínen tapasztalt bírákból, pszichológus szakértőkből és gyermekjogi szakértőkből állt.

2017. október 11-én megrendezésre került a Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás koordinátorainak első találkozója a Magyar Igazságügyi Akadémián. A találkozó fő célja a hálózat beindítása volt. 2017. november 6-án a Magyar Igazságügyi Akadémián megrendezésre került a Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás Országos Konferencia. A konferencia fókuszpontjában a gyermekek jogai a családjogi perekben, valamint a gyermekek által elkövetett és a gyermekek ellen elkövetett online bűncselekmények álltak. A konferencián több mint 100 bíró és meghívott vett részt.

A gyermeknek lehetőséget kell biztosítani arra, hogy saját nevükben jogi tanácsot és képviselőt vegyenek igénybe olyan eljárásokban, amelyekben összeférhetlenség áll(hat) fenn közte és a szülők vagy más érintett felek között. A gyermeket képviselő ügyvédeknek képzettnek és tájékozottnak kell lenniük a gyermekek jogaiban és a kapcsolódó kérdésekben, folyamatos és elmélyült képzésben kell részesülniük, és képesnek kell lenniük a gyermekekkel az ő értelmi

szintüknek megfelelően kommunikálni. A gyermeket teljes jogú, saját jogaikkal szabadon rendelkező ügyfélnek kell tekinteni, és a gyermeket képviselő ügyvédnek a gyermek véleményét kell érvényre juttatnia. Azokban az esetekben, amikor a szülők és a gyermek érdekei egymással ellentétesek, az eljáró hatóságoknak gyámot vagy más független képviselőt kell kijelölnie a gyermek véleményének és érdekeinek képviselőjére.

A gyermek érdekében fellépő képviselőre pozitív példa a Flamand Ügyvédi Kamara és annak Ifjúsági Jogász Bizottsága, mely egy éve két éves gyermekjogi tanfolyamot kínál tagjai számára. A jogi ismereteket kiegészítik a gyermekpszichológiai és fejlesztési alapképzések, valamint a gyakorlati képzések is, például a gyermekekkel való kommunikációs technikák. Az „ifjúsági jogász” bizonyítvány megszerzéséhez az összes modulon való részvétel kötelező. Úgy gondolom, hogy Magyarországon is nagyon hasznos lenne egy ilyen képzés bevezetése, és nem csak a képviselők, hanem a bírók számára is.

4. Európai kitekintés

A Magyar szabályozás áttekintése után röviden szeretnék néhány, véleményem szerint igen hatékonynak mondható európai példát hozni arra, hogy más országokban hogyan próbálják meg a gyermek legfőbb érdekét érvényre juttatni a polgári eljárásokban.

Egyes európai tagállamokban magán- vagy támogatott szolgálatok állnak a gyermekek és fiatalok rendelkezésére, ahol általánosságban tájékozódhatnak a gyermekek jogairól, vagy alapvető információkat kaphatnak saját ügyükkel és jogi helyzetükkel kapcsolatban. Egyes tagállamokban, például Belgiumban és Hollandiában, vannak ún. „gyermekjogi boltok”⁴⁷, amelyek ügyvédhez irányítják az oda forduló gyermeket, segítséget nyújthatnak jogaik gyakorlásában (például írhatnak egy bírónak, hogy szeretnék a meghallgatásukat kérni az ügyben) stb.⁴⁸

Hollandiában a szülők a kapcsolatuk végén, függetlenül annak formájától (házasság, bejegyzett vagy de facto élettársi kapcsolat), ún. nevelési szülői tervet (parenting plan) kötnek a szülői felelősség gyakorlásának rendezésére. A nevelési terv elkészítésébe a gyermeket is be kell vonni, véleményét figyelembe kell venni. Ennek a tervnek az a célja, hogy átgondolják, milyen hatással vannak elszakadásuk a gyermekre, és minimalizálja a lehetséges jövőbeli konfliktusokat. A tervet a házasság felbontása iránti kérelem benyújtása előtt kell benyújtani. A felek saját maguk is elkészíthetik, de közvetítő, ügyvéd vagy közjegyző segítségét is igénybe vehetik.⁴⁹ A tervnek ki kell terjednie a gyermek szokásos tartózkodási helyével, a kapcsolattartási jog gyakorlatával, az egymás tájékoztatásának módjával és a gyermektartással kapcsolatos kérdésekre. A terv benyújtásának elmulasztása a legtöbb esetben a kereset elutasítását vonja maga után. Méltányossági alapon, ha a

⁴⁷ The “Kinderrechtswinkel” in Ghent and Bruges and the “Service droit des jeunes” in most major cities in the French-speaking community in Belgium

⁴⁸ Guidelines of CMCE, 60. .o

⁴⁹ SZEIBERT Orsolya: (2017) 35. o.

szülők közötti kommunikáció egyáltalán nem működik, vagy egyikük ismeretlen lakhelyre távozott, a bíróság általában nem szankcionálja a terv benyújtásának elmaradását. A keresetben a szülőknek le kell írniuk, hogyan vonták be gyermeküket – életkorától függetlenül – a döntésbe, így a bíróság dönthet arról, hogy a megállapodás a gyermek mindenképp felett álló érdekét szolgálja-e vagy sem. Hat év felett a gyermeket be kell vonni a terv elkészítésébe. Ha azonban a kereset nem tartalmaz információt a gyermek véleményére vonatkozóan, a bíróság a szülőket külön-külön meghallgatja. A gyermeket érintő családjogi ügyekben a bíróság lehetőséget biztosít a tizenkét éves vagy idősebb gyermek meghallgatására, de nem kell feltétlenül nyilatkozatot tennie. Gyermektartási ügyekben tizenhat éven felüli gyermekeket be kell vonni az eljárásba. A bíróság azonban fiatalabb gyermeknek is felajánlhatja a meghallgatást, ha a szülők egymásnak ellentmondó nyilatkozata alapján nem tud döntést hozni.

Egy másik állam Németország, amely Európában a legrégebbi hagyományokkal rendelkezik a gyermek meghallgatása terén.⁵⁰ Egy 1980-as törvény arra kötelezi a bíróságokat, hogy személyesen hallgassák meg a gyermeket, mielőtt bizonyos, a gyermek személyére vagy vagyonára vonatkozó döntést hoznának, különös tekintettel a szülői felelősséggel és kapcsolattartással kapcsolatos kérdésekre. A családjogi bírák ettől a törvényi kötelezettségüktől csak nagyon indokolt okok esetén térhetnek el, így nyugodtan mondhatjuk, hogy a német bírák rendelkeznek a legnagyobb szakmai tapasztalattal ezen a területen Európában - és valószínűleg a világon is. A német bírák rendszeres időközönként több napos képzésben részesülnek, kifejezetten a gyermek meghallgatásával kapcsolatban.⁵¹

Egy felmérés kimutatta, hogy a német helyi és fellebbviteli bíróságokon tárgyalt legalacsonyabb korú gyerekek átlagéletkora 4,1 év, de nem ritka a 3 év sem. Az iskolás korúakat azonban a bírák 95,3%-a már meghallgatja. Egy gyermek meghallgatása átlagosan 25 percet vesz igénybe mind a helyi, mind a fellebbviteli bíróságon. A bírák közel fele külön határnapot tűzött ki a gyermek meghallgatására, amelyre általában a bírói irodában, sokkal ritkábban a tárgyalóteremben vagy az erre a célra kialakított játszószobában került sor. Az esetek közel harmadában a gyermeket az eljáró bírák egyedül, további harmadában ügygondnok közreműködésével hallgatják meg. A bírók kétharmada azt mondta, hogy a tárgyaláson egy egyszerű társalgási szituációt kell kialakítani. Az összes válasz alapján azonban megállapítható, hogy a gyerekek meghallgatásának felében felhasználnak valamilyen segédeszközt, leggyakrabban játékot vagy színes ceruzát. A német bírák az esetek 5-20%-ában tartózkodnak a gyermek meghallgatásától, ennek 80,3% a gyermek életkorával indokolta döntését, 26,3% pedig azzal, hogy vélhetően megterhelő lenne a gyermek számára. Azok a bírák, akik korábban részt vettek a gyermek meghallgatásával kapcsolatos képzésen jóval ritkábban hivatkoztak hasonló okokra, mint azok, akik még nem részesültek ilyen képzésben. A kisebb szakmai tapasztalattal rendelkezők még a gyermek életkorára tekintettel is nagyobb valószínűséggel tekintettek el a közvetlen meghallgatástól.⁵²

---

⁵⁰ Kozák Henriett: 9-10. o.

⁵¹ Uo. 10. o.

⁵² Uo. 11. o.

5. Záró gondolatok

A gyermek meghallgatáshoz való jogát biztosító nemzetközi dokumentumok egyike sem határoz meg alsó korhatárt, mégpedig szándékosan, azt ugyanis, hogy a gyermek meghallgatása eredményre vezet-e, mindig esetről esetre, egyénileg kell elbírálni. Ezért nagyobb hangsúlyt kell fektetni a bírók (és más gyermekekkel foglalkozó szakemberek) rendszeres képzésére.

Elmondhatjuk, hogy a magyar jogi szabályozás és a gyermekközpontú igazságszolgáltatás megfelel a Gyermekjogi Egyezmény követelményeinek, de amíg a gyakorlati szakemberek képzése nem valósul meg, és nincsenek közös minimumkövetelmények a szakmai együttműködést illetően, addig nem beszélhetünk hatékony gyakorlatról. Az EU irányelvei a bírósági szerveket a gyermekvédelmi rendszer részének tekintik. Ha a gyermek mindenképp felett álló érdekeinek védelmét szolgáló rendszer nem működik, akkor a gyermek tájékoztatáshoz és véleménynyilvánításhoz való joga papíron létezik, de valójában figyelmen kívül hagyják azokat.⁵³ Én személy szerint azt hiányolom, hogy a gyermek megkérdezése után a bíróságtól nem kap tájékoztatást a döntésről és annak indoklásáról. Véleményem szerint ez csökkentheti a gyermek igazságszolgáltatásba vetett bizalmát. És érdemes lenne elgondolkodni a gyermek a saját ügyvédjének intézményét.

Az Egyezmény nemcsak a hatóságokat és a bíróságokat köti, hanem mindenkit, állami szerveket, tanárokat, szülőket, családokat és a gyermekkel kapcsolatba kerülő személyeket is, az egész társadalmat. A gyermeknek egészen a szülei válásáig nem igazán kell szembenéznie azzal a helyzettel, hogy mit is jelent jogilag aktív személynek lenni. A gyermek születésétől fogva jogképes, és ha olyan társadalomban nő fel, ahol jogai és aktív részvétele magától értetődő (a családban, iskolában, egészségügyi ellátásban stb.), akkor az is magától értetődő, hogy véleményt nyilváníthat a bíróság vagy más gyermekjogi szakember előtt. Tehát már az iskolában és a családon belül is el kell kezdeni a felvilágosítást, hogy megtanítsuk gyermekeinknek a kulturált vita normáit, hogy joga van véleményét, érzéseit, félelmeit elmondani, ha valamit nem ért kérdéseket feltenni, valamint azt is, hogy a bírók és más tisztviselők nem ellenségek, értünk dolgoznak, és nyugodtan bízhatunk bennük. Ugyanis a jogaink ismerete az első előfeltétele annak, hogy jogainkkal élni tudjunk, és képesek legyünk felismerni valós vagy esetleges megsértésüket.⁵⁴ Ennek felelőssége mindannyiunk vállán nyugszik.⁵⁵

Irodalomjegyzék

- DARNÓT Sára, A gyermek meghallgatása családjogi perekben –interjúk alapján, különös tekintettel a jogalkalmazási eltérésekre, *Családi Jog XV/4.* 2017. 20-24.

⁵³ Gyengéné Nagy Márta: A családi jogi mediáció helye az EU gyermekbarát igazságszolgáltatásáról szóló tematikájában; *Családi Jog XVII/3.*, (2019). 37. o.

⁵⁴ Guidelines of CMCE, 93. o.

⁵⁵ SZEIBERT Orsolya: A gyermek meghallgatása/véleménye, a gyermektartás, az élettárs szülők helyzete és az ötéves Ptk. - vitatható gyakorlatok, *Családi Jog XVII/3.* 2019. 2.

- FAIX Nikoletta: A gyermeki jogok kialakulása a nemzetközi jogban és az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatásuk, *Eljárásjogi Szemle* 2016/4., 8-15. o.)
  - *GENERAL COMMENT No. 12 (2009) Convention on the Rights of the Child, COMMITTEE ON THE RIGHTS OF THE CHILD Fifty-first session Geneva, 25 May-12 June 2009*
<https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>
  - *GENERAL COMMENT No.5 on General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (CRC/GC/2003/5)* <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/crcgencommen.pdf>
  - *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice (Adopted by the Committee of Ministers on 17 November 2010 at the 1098th meeting of the Ministers' Deputies)*, (CMCE Guidelines) <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804b2cf3> (2021.01.15)
  - GYENGÉNÉ NAGY Márta: A családi jogi mediáció helye az EU gyermekbarát igazságszolgáltatásáról szóló tematikájában; *Családi Jog* XVII/3., 2019. 32-37.
  - GYENGÉNÉ NAGY Márta: A gyermek mint érintett részvétele a közvetítói eljárásban; *Családi jog* XVI/4. 2018. 2-9.
  - *Handbook on European law relating to the rights of the child, European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe, 2015*, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-ecthr-2015-handbook-european-law-rights-of-the-child_en.pdf (2021.02.01.)
  - KATONÁNÉ PEHR Erika, Minden gyermek egyenlő, de nem egyforma - néhány gondolat a 30 éves Gyermekjogi Egyezményről, *Családi Jog* XVII/3. 2019. 9-16.
  - KOZÁK Henriett: Mumus vagy csodaszer? – A gyermek közvetlen meghallgatásának tendenciái egy német felmérés tükrében; *Családi Jog* XIII/4., 2015. 9-17.
  - Rachel HODGKIN–Peter NEWELL, *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*, United Nations Children's Fund 2007, https://www.unicef.org/Implementation_Handbook_for_the_Convention_on_the_Rights_of_the_Child.pdf (2021.02.03.)
  - SZEIBERT Orsolya: A gyermek meghallgatása a szülői felügyelet rendezésének kérdésében – holland és skandináv szabályozás és tapasztalatok, *Családi Jog* XV/4. 2017. 35-39
  - SZEIBERT Orsolya: A gyermek meghallgatása/véleménye, a gyermektartás, az élettárs szülők helyzete és az öt éves Ptk. - vitatható gyakorlatok, *Családi Jog* XVII/3. 2019, 1-8.
-
-